

Pensjonsreformen: Fra solidaritet til egoisme

Av Stein Stugu

Rådgiver De Facto

Får NHO oppfylt sine nyttårsønsker, skal offentlig tjenestepensjon raseres. En solidarisk pensjonsordning skal vekk og erstattes med at pensjon kobles tettere til inntekt gjennom hele livet. Fokus skal rettes mot din individuelle oppsparing. Pensjon er ditt ansvar. Media følger opp. Hvordan skal dine rettigheter sikres? Hva vil du få i pensjon? Lønner det seg å ta ut pensjon selv om du fortsatt er i arbeid?

Individualisering er en logisk konsekvens av pensjonsreformen. Ny folketrygd, ny avtalefestet pensjon i privat sektor (afp) og nye tjenestepensjonsprodukter kobler pensjon tett til inntekt gjennom livet. Borte er alderspensjon som sikring av inntekt når du ikke lenger kunne stå i arbeid. Solidaritet er erstattet av individuell rett. Hvordan en tenkte historisk illustrerer fellesprogrammet mellom alle partier rett etter krigen: "Sosiallovgivningen utvikles med sikte på å gjøre forsorgsvesenet overflødig. De sosiale trygder samarbeides så vi får en felles trygdeordning ved sykdom, uførhet, arbeidsledighet og alderdom". Trygd og pensjon som sikker inntekt hvis og når arbeidet blir borte.

Nå skal både folketrygd og pensjon i privat sektor bygges mer som privat formue. Du skal bestemme når du begynner å spise av formuen. Selv med full lønn må du gjerne ta ut pensjon i tillegg. Afp, for de som kvalifiserer til det, er blitt en tilleggspensjon som stiger med uttaksalder. Uttak av pensjon frikobles fra om du trenger det. Det er din formue. Hva lønner seg for meg? Hvor lenge vil jeg leve? Trenger jeg egentlig penger hvis jeg blir 85? Tar ikke kommunen alt likevel hvis jeg havner på sykehjem? Budskapet er klart, det er dine penger det dreier seg om, og du tvinges til å gjøre en vurdering av hva som lønner seg for deg.

Fremskrittspartiet går selvfølgelig i front for denne individualiserte synsvinkelen: "Pensjonisten kan velge å ta ut den delen av sin oppsparte pensjonsformue, som overstiger garantipensjonsnivå, som en engangsutbetaling" (Handlingsprogram 2013).

I folketrygden og privat tjenestepensjon beregnes alderspensjon av all inntekt opp til du fyller 75 år. Inntekt gjennom livet samt uttaksalder bestemmer pensjon. Mye av den utjevneende effekten som ligger i gammel folketrygd og de gamle ytelsespensjonene er forlatt. Hvor lenge du kan eller orker å jobbe, vil gi enorme forskjeller i pensjon til du dør.

Forskjell i nivå på pensjon kan illustreres med utgangspunkt i min gamle arbeidsplass, Ringnes Bryggeri. Utgangspunkt er 450 000 i årslønn, afp og nå en tjenestepensjon med 4 % innskudd. Dette gir vesentlig bedre pensjon enn hvis du ikke har afp og/eller bare obligatorisk tjenestepensjon. Født i 1953 vil årlig pensjon ved uttak ved 62 år være omtrent 255 000¹, eller 57 % av tidligere inntekt,

¹ Beregningen tar ikke hensyn til at afp betales med litt høyere beløp fram til 67 år og at innskuddspensjon faller bort ved 77 år.

resten av livet. Beløpet blir i tillegg underregulert i forhold til inntekt, slik at pensjon relativt sett blir lavere jo flere år en har som pensjonist. Tar vi litt i, og sier arbeid fram til 72 år, vil pensjon i stedet bli 470 000, 104 % av inntekt. Urealistisk sier du? Ikke veldig, spørsmålet er hva slags jobb du har. For meg vil forskjellene avhengig av uttaksalder bli enda større, lønna i De Facto er noe bedre enn i Ringnes og pensjonsordninga vesentlig bedre. Overgang fra industriarbeid til de skravlende klasser skal selvfølgelig også betales med høyere alderspensjon, som en bonus i tillegg til lønn hvis en står lenge i arbeid. Med den helsa jeg har i dag ville jeg neppe klart å stå i full jobb i dag i min gamle jobb som tapperiarbeider. Men med godt sammenfall mellom jobb og hobby er det slettes ikke utenkelig å fortsette så lenge hodet holder, gjerne til jeg fyller 72. Om jeg venter med å ta ut pensjon? Vet ikke, det kan jo hende jeg faller for fristelsen til å ta ut hele eller deler av pensjon fra 62. Ekstra ferie betalt av staten og fellesordningen for afp synes jo å være en del av hensikten med reformen.

Fordi jeg er født i 1953 benyttes folketrygdens gamle opptjeningsregler. Med nye opptjeningsregler, alleårsregelen, blir utslagene enda større. Født i 1963 og med samme pensjon og inntekt vil årlig pensjon ved avgang ved 62 år være 230 000, mens uttak av pensjon ved 72 år faktisk vil gi høyere pensjon, 475 000 i året. Selv folketrygden isolert sett vil på årlig basis bli dobbelt så høy med 10 års utsatt uttak, i stedet for 161 000 vil du få 338 000 i året hvis du venter til fylte 72.

Urimeligheten vil oppleves virkelig dramatisk hvis vi tenker oss to kolleger med samme inntekt, 450 000, samme yrkeskarriere og pensjonsordning som i Ringnes. La oss kalle dem Fatima og Kari. Kari blir ufør ved 60 år. Rundt 28 % av befolkninga mellom 60 og 64 er i dag uføretrygdede, det store, store flertallet med god grunn. Med ny uføretrygd og nye opptjeningsregler i folketrygden vil Kari få en alderpensjon fra 67 år på ca. 255 000. Jobber Fatima til 67 år, blir hennes alderspensjon rundt 330 000. På toppen har hun mellom 60 og 67 år 450 000 i inntekt, mye mer enn Karis uførepensjon. Står Fatima lenger i arbeid vil forskjellen bli enda større. Slik det var, både i folketrygd, afp og tjenestepensjon, og slik det fortsatt er i offentlig tjenestepensjon, gir uførhet forskjell i inntekt fram til pensjonsalder, 67 år. Etterpå var alderspensjon den samme. Uførhet skulle ikke straffes. Nå skal uføre ha lav pensjon til de dør. Kanskje vi burde hørt på Reiulf Steens ord (Klassekampen 9/5 -07): "Eg har vore i mot heile pensjonsreforma sia mandatet for pensjonskommisjonen vart skrive. Folketrygda er grunnmuren i velferdsstaten. Når den slår sprekker, vaklar heile velferdsstaten"

Målet med reformen er at vi skal jobbe både litt mer og litt lenger. I følge stortingsmeldingen som la grunnlaget for systemomlegginga, vil reformen øke arbeidet med omtrent 4 %. Noen jobber også litt lenger. Av de som har rett til ny afp i privat sektor er rundt 10 % flere i et årskull i arbeid et år etter fylte 62 år enn det var med gammel afp. Andelen i arbeid er faktisk nesten like høy som i offentlig sektor. Nå er jo ikke økende avgangsalder noe nytt, med unntak av en liten dipp rundt finanskrisa, har avgangsalderen vært stigende både i privat og offentlig sektor det siste tiåret. Litt av økningen skyldes nok likevel pensjonsreformen.

Selv om noen opplagt står lenger i jobb fordi de kan kombinere arbeid med pensjon, er noe av det "gode" resultatet også en konsekvens av at mange ikke har noe valg. En betydelig andel kvinner i privat sektor har mistet retten til å gå av ved 62 år. De har hatt så lav inntekt at de ikke får lov til å gå av. Når inntektskravet for å gå av ved 62 år er en inntekt på rundt 400 000 i 40 år hvis en ikke har afp, litt over 300 000 hvis afp er på plass, er det ikke rart mange kvinner må vente med å pensjonere seg. Som en kan vente er da også over 75 % av de som har tatt ut pensjon fra NAV før 67 år menn.

Pensjonsreformen er utformet med nærmest religiøs tro på økonomiske virkemidler, men det gjelder utrolig nok bare ansatte, ikke arbeidsgiver. I privat sektor er de økonomiske incitamentene til arbeidsgiver for å holde eldre i arbeid forlatt. Før betalte arbeidsgiver 25 % av kostnadene ved førtidspensjon direkte over drift. Noen arbeidsgivere så da også den økonomiske verdien ved tilrettelegging for eldre. Det gjør de også i dag, spesielt i yrker der det er mangel på arbeidskraft. Men hva vil skje når arbeidsledigheten i Europa slår inn også i Norge?

I offentlig sektor er afp annerledes. Deler av afp finansieres over drift. Og det kan se ut som det virker, avgangsalder er fortsatt litt høyere enn i privat sektor. I offentlig sektor er afp og tjenestepensjon en solidarisk alderspensjon basert på at pensjon skal erstatte inntekt. Det er grenser for hvor mye pensjon du kan tjene opp, og opptjeningstid til full pensjon er 30 år. I stedet for pensjon som kan bli høyere enn lønn, brukes pengene til å sikre en anstendig pensjon for flere.

Trass i alle påstander om det motsatte, kan offentlig tjenestepensjon videreføres. Pensjonsreformen baserer seg på et forlik fra 2005 mellom Høyre, Kr.F., Sp, Venstre og Ap som garanterer: "tjenestepensjon tilsvarende to tredjedeler av sluttlønn i offentlig sektor (bruttoordninger) videreføres." Et forlik både SV og Fr.P. i praksis har akseptert i bytte med regjeringsmakt. Skal en ha tillit til det politiske Norge er det viktig at dette løftet holdes. Og det er heller ikke noe problem å videreføre offentlig tjenestepensjon. Snubletrådene det klages over er politisk bestemt, ikke en konsekvens av systemet som sådan. Et eksempel er at deler av opptjent offentlig tjenestepensjon samordnes med privat afp. Må du skifte arbeidsgiver, eller jobben blir privatisert, mister du pensjon. Denne regelen kan fjernes i morgen. Det samme gjelder offentlige ansattes mulighet til å tjene opp pensjon utover 66 % av lønn ved arbeid lenger enn til 67 år, som brukes som angrep på offentlig tjenestepensjon. Hvis en på død og liv vil koble pensjon tettere til inntekt, kan taket fjernes nå. Fagbevegelsen ønsket ikke taket, det er ensidig innført av politikerne, trolig for å skape motstand mot videreføring av offentlig tjenestepensjon.

Skal restene av solidaritet i pensjonssystemet videreføres, er det viktig å bygge videre på dagens offentlige tjenestepensjon og offentlig afp, selv om også disse ordningene har svakheter. I tillegg må det gjøres noe med den grove uretten som rammer mange lavtlønnede i privat sektor, som nå har mistet retten til tidligpensjon. Solidaritet må forsvares mot en reform som i praksis oppfordrer til egoisme og spekulasjon. I et gammelt indiansk visdomsord heter det: *I alle mennesker er det to ulver som slåss. Den ene kjemper for det gode: kjærlighet, ydmykhet, fred. Den andre slåss for det onde: smerte, tap, død. Barnet: Hvem vinner? Bestefaren svarte: Den du mater.* Lett omskrevet, la oss mate solidaritet og kollektivt ansvar. I vår tid får mammon og egoisme mer enn nok likevel.